

Nagy Levente *Az egyenlőtlenség apológiája*

A 19. század három nagy ideológiájának (liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus) elemzése, az e témákkal kapcsolatos művek tanulmányozása mellett megköveteli annak a társadalmi kontextusnak a vizsgálatát is, amelybe ezek az eszmék beágyazódtak. Ezen túlmenően, a három ideológia egymásra hatását, kölcsönös hely- és helyzetváltoztatását is célszerű megvizsgálni annak érdekében, hogy jobban megérthessük fejlődésüket, változásaik okait, és nem utolsósorban e három eszmeáramlat huszadik századi metamorfózisát.

Ami a liberalizmust illeti, a szabad és vállalkozó egyént központba állító, a piac teljes önállóságát és az állam minimális szerepét hirdető klasszikus liberalizmus fokozatos térvésztesével, a 19. század második felében egyre több gondolkodó értelmezte újra a liberalizmus eszmerendszerét Nagy-Britanniában is. Az új, revizionista liberalizmus hívei¹ nemcsak az állam növekvő szerepvállalását és bizonyos szférák államosítását² szorgalmazták, hanem a társadalom egyre szélesebb rétegeinek a politikába való beleszólását, azaz a választójog kiszélesítését is.

A francia pro-szocialisták, majd Marxnak és híveinek tudományos szocializmusa jelentős hatást gyakorolt a szigetország gondolkodására, melynek következtében a század utolsó évtizedeiben ott is egyre jobban terjedtek a szocializmus különböző változatai. Ennek magyarázata elsősorban abban keresendő, hogy a konzervatívok túlzottan magabiztosak voltak, nem törekedtek saját *hitük* igazságtartalmának bizonyítására, azt magától értetődőnek vélték, s ez kedvező közeget teremtett a szocializmus térnyerése számára (Mallock 1882, 22).

Elérkezett azonban az a pillanat, amikor a rivális ideológiák ellenében a konzervativizmus hívei szükségesnek vélték sajátjuk védelmezését. Ennek egyik kiemelkedő képviselője William Hurrell Mallock³, aki úgy gondolta, hogy rendet kell teremteni a „széles körben érvényesülő szellemi erjedés és anarchia” világában, a „gondolkodás káoszában”. A káosz okát Mallock elsősorban a szocializmus tanainak terjedésében látta, és tudományos konzervativizmussal az angol konzervativizmusra legkomolyabb fenyegetést jelentő szocializmust támadta.

A szocializmus és a demokrácia hívei az *egyenlőséget* helyezték a társadalomról és politikáról vallott nézeteik középpontjába. Mallock, elkötelezett konzervatívként látott hozzá a szocializmus abszurdításának bizonyításához, abból indulva ki, hogy *természeténél fogva az ember egyenlőtlenségre törekszik*, ezért az *egyenlőségre való törekedés természetellenes*⁴. Azért, hogy ezt bizonyíthassa, Mallock a korábbi paternalista, társadalmi hierarchiát középpontba helyező un. rendi konzervativizmust átértelmezte, és a hagyomány, illetve a kapitalizmus alapértékeinek egyfajta szintézisével egy új, sajátos, *liberális* konzervativizmust hozott létre, amely már szembenézhetett a revizionista liberálisokkal, de mindenképp a

¹ A revizionista liberalizmus legjelesebb angol képviselői közé tartoznak: T. H. Green (1836-1882), J. A. Hobson (1858-1940), illetve L. T. Hobhouse (1864-1929).

² Ezzel óhatatlanul új, bővített alapokra helyezték a *szabadság* fogalmát. A korábbi „negatív” értelmezés mellett (korlátozástól való mentesség) egyre határozottabban jelenik meg a szabadság „pozitív” értelmezése (a szabadság gyakorlásához szükséges, minimális anyagi feltételek biztosítása) is.

³ Mallock Nagy-Britannia 19. századának egyik legjelentősebb konzervatív gondolkodója és írója. Meglepő, hogy Magyarországon nagyon kevesen írtak róla. Életművének rövid, de kiváló ismertetését lásd Egedy 2005: 119-129.

⁴ A szocializmus természetellenességének egyik ékes bizonyítéka, vallja Mallock, hogy a szocialisták támadják Mill-t és Ricardo-t, akik a kapitalizmust a természet rendje szerinti berendezkedésnek tekintik (amivel Mallock teljes mértékben egyetért). Ellenérveiket a szocialisták (Marx hatására) arra alapozzák, mutat rá Mallock, hogy a kapitalizmus modern jelenség, az ipari forradalom terméke, és a korábban maguk uraként termelő és termékeiket értékesítő emberek a kapitalisták alárendeltjeivé váltak, s ez, semmiképp nem lehet természetes.

szocialisták által teremtett szellemi kihívásokkal is. Ilyen megközelítésben e tanulmány célja Mallock szocializmus ellenes érveinek, és ezen belül egyenlőségkritikájának rövid bemutatása⁵.

Mallock egyik kezdeti fenntartása a szocializmussal szemben az volt, hogy a szocializmus nem úgy terjedt, mint egy konkrét gazdasági rendszert tartalmazó társadalmi berendezkedés, mely sikerei révén emelkedett a kapitalizmus fölé, hanem a kapitalizmus alternatív, elméleti rendszereként jött létre, melyről senkinek sem volt empirikus ismerete. Spekulatív jellege ellenére, hangsúlyozza Mallock, a szocializmust megvalósíthatónak tartották hívei. Ilyen értelemben, a szocialisták hite *teremtett* meggyőződésen alapult, szemben a konzervatívok *öröklött* hitével. Nem csoda tehát, hogy annyi alternatív elképzeléssel álltak elő a szocialisták, mondja Mallock, hogy nem lehet tudni, pontosan mit is értsünk szocializmuson.

Támadása során Mallock nem csak azért fektetett megkülönböztetett hangsúlyt Marx elméletének bírálatára, mert Marx rendszerét többen a szocializmus Magna Charta-jának tartották, hanem azért is, mert valóban ő fejtette ki a legaprólékosabban a modern kapitalizmus szocialista értelmezését. Marx szerint „a modern kapitalizmus lényege nem több és nem kevesebb, mint a termelő eszközök kisajátítása egy nem-termelő kisebbség által” (Mallock 1908, 5). Ezt a tételt Mallock tévesnek és teljes mértékben elfogadhatatlannak tartotta.

A szocializmus híveiben kialakult az a téves vélemény, hogy ők az egyedüliek, akik ideológiájukat tudományos szintre emelték. E tudományos munka Mallock szerint több elven, alappremisszán, doktrínán nyugszik, s még akkor is, ha egyik-másik közülük közhelynek tűnik, egyiket sem szabad felületesen kezelni. Tüzetes vizsgálatnak kell azokat alávetni és annak során bizonyítani igaz vagy hamis voltukat. E bizonyítás, Mallock szerint, nem igényli új tények feltárását, hanem inkább a jól – vagy kevésbé jól – ismert tények tüzetes elemzését (Mallock 1882, 19).

Ezek után Mallock a következőkben foglalja össze a szocialisták elveit, premisszáit, doktrínáit⁶:

- Az emberek között nincs lényeges képesség- és jellembeli különbség.
- A társadalom tökéletesedhet az egyenlőségre való törekedéssel.
- A társadalom szerkezete az intézményektől függ, s az intézmények megváltoztatásával megváltoztatható a társadalom szerkezete.
- Az egyenlőség a javak egyenlőségére vonatkozik, s az elosztás, a részesedés a kormányformától, valamint a hatalom törvényeitől függ.
- A munka inherensen benne van az emberben, s az ember így természeténél fogva dolgozó lény, függetlenül a külső körülményektől.
- Értéket csak a (fizikai) munka termel, azaz a munka minden jólét forrása. Ennek következtében minden annak jár, aki termel.⁷

A szocialisták azon alappremisszája, melynek értelmében *az emberek képességei között nincs szignifikáns különbség* – alapvető jelentőségű, hisz ebből kiindulva, néhány más elv (az ember dolgozó lény; a gazdagság forrása a fizikai munka) bevonásával lehet csak levezetni a szocialisták azon doktrínáját, amelynek értelmében a társadalmi egyenlőség

⁵ Az 1882-ben megjelent *Társadalmi egyenlőség (Social equity)*-ben világosan végigvonul Mallock életművének vezéreszméje, a szocializmus minden változatának határozott elutasítása, ezért erre a műre támaszkodom leginkább. Természetesen, a *Szocializmus kritikai elemzéséből* (A Critical Examination of Socialism, 1908), a *Szocializmusból* (Socialism, 1907), illetve a sokat idézett *Arisztokrácia és az evolúcióból* (Aristocracy and Evolution, 1898) is számos gondolatot merítettem.

⁶ Mallock eléggé felületesen kezeli az „elv”, „tan”, „premissza”, „doktrína” kifejezéseket, gyakran ugyanaz az állítást elvnek, doktrínának vagy akár tannak nevezi.

⁷ Ezt az elvet is Marxnak tulajdonítja Mallock. A gondolat nem új, de Marx volt az, aki az elvet egy gondosan kidolgozott gazdaságelmélet alapjaként használta.

megteremthető emberi akarat révén. Többen amellet érvelnek, hogy az egyes emberek szellemi és fizikai képességei között egyáltalán nincs különbség, vagy csak igen kevés van. Ha el is ismerik a különbségeket, azokat többnyire a közösség érdemének tartják, s a kimagasló képességűeket a társadalom termékeként kezelik, esetleges történések eredményeként, nem pedig természet adta különbségként. Érdekes, hogy Mallock inkább a szocialista táboron kívüli szerzők (Spencer, Kidd, Macaulay stb.,) ezzel kapcsolatos állításait és következtetéseit használta a szocialista premisszák bírálataira.⁸

A következő szocialista elv az, hogy *a társadalom az egyenlőségre való törekedéssel tökéletesedhet*. Ez nem jelenti azt, hogy az egyenlőség azonos lenne a tökéletességgel, (a teljes nélkülözés egyenlősége nem lehet tökéletes!), azt viszont igen, hogy az egyenlőtlenség a tökéletlenség, a rossz megtestesítője. A szocialisták álláspontja, Mallock szerint nem más, mint hogy az egyenlőtlenség a társadalomra nézve káros. A szocialisták érvelése ezzel kapcsolatban a következő: a boldogság arányban áll az élvezet eszközeinek elosztásával. Ezek az eszközök azonban korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre és csak ezt a korlátozott mennyiséget lehet szétosztani az emberek között. Ezért ha az egyik osztálynak bőséggel van belőle, a másik osztály értelemszerűen hiányt szenved. Az egyik ember fényűzése a másik ember ínségét hozza magával, az egyik ember társadalmi előkelősége a másik ember degradálását eredményezi (Mallock 1882, 28). Ha tehát a boldogság közvetlen összefüggésben van a gazdagsággal és a társadalmi státussal, akkor belső jellegéből adódóan az egyenlőtlenség boldogtalanságot eredményez a társadalom jelentős hányadára nézve. Ha tehát a haladást úgy értelmezzük, mint a boldogság szétosztását az emberek között, akkor az egyenlőséghez való állandó közeledés jelenti a haladást.

Az abszolút egyenlőség (tökéletes egyenlőség) elérhetősége, és az egyenlőséghez való állandó közeledés – hívja fel a figyelmet Mallock – nem azonos, a szocialisták mindkét tábora (szélsőséges és mérsékelt)⁹ azonban azon a véleményen van, hogy a lehető legjobb irányt a haladáshoz maga az egyenlőség mutatja meg, s minél közelebb kerülünk az egyenlőséghez, annál inkább szolgáljuk a modern civilizáció javát. A szocialisták ügyes taktikával próbálnak a tömegekre hatni, hiszen elsősorban nem a szegények nyomorúságát, hanem inkább a gazdagok fényűzését emelik ki. A hangsúly számukra a szenvedő tömeg és a fényűző arisztokrácia közötti távolság érzékeltetésén van, s ezzel akarják, Mallock szerint a nép indulatát kiváltani és növelni. A szocialisták megoldási javaslatai közé tartozik a föld államosítása, a több lépcsős adóztatás, a rangok eltörlése, a csökkentett munkaidő, a kötelező állami oktatás, és természetesen az általános választójog, ami lehetővé tenné, hogy a nép tetszése és érdekei szerint történjen a jogalkotás.

Nem véletlen, hogy ezekben látják a megoldást a szocialisták, hiszen épp azt akarják hangsúlyozni, hogy *a fennálló intézmények megváltoztatása a társadalmi berendezkedés változtatását fogja eredményezni*. A szocializmus számos hívője, mondja Mallock, a társadalom negatívumai és a sokaság szenvedései láttán, érzelmi alapon vallja magát szocialistának, s teszi ezt úgy, hogy közben nem vizsgálja tudományosan a kérdést. A tudományos vizsgálat minimum annyit jelent, állítja Mallock, hogy egy társadalomelmélet megalkotásakor figyelembe kell venni (bármennyire is radikálisan közelítjük meg a kérdést) *a társadalomban munkálkodó erőket, valamint az emberi természetet*. Következtetéseink

⁸ Kidd szerint a nagy találmányok gyakran több ember nevéhez is köthetők, s ebből arra következtet, hogy nincs akkora különbség az emberek szellemi képességei között. Macaulay az emberek képességei közötti különbséget szintén jelentéktelennek tartja, akár a föld felszínének egyenetlenségeit a föld tömegéhez képest. Spencer szerint a társadalom megközelítőleg egyenlő képességű egyénekből tevődik össze. A későbbiekben erre visszatérek, Mallock e gondolatokra adott ellenérveinek bemutatása kapcsán.

⁹ Mallock radikális és demokrata táborról beszél. A „radikálisok” a brit szocialisták, akik kételkedve fogadták Marx tanait. A „demokraták” Mallock olvasatában a kontinens szocialistái, elsősorban Marx követői.

gyakorlati értéke attól függ, hogy mennyire vannak eredményeink összhangban az emberek jellemével, képességeivel, korlátaival.

Mallock határozott állítása, hogy a szocialisták mellőzték az ember természetének tudományos vizsgálatát, és így sikerült önmagukat meggyőzniük, hogy a sok „rossz” a társadalom alapszerkezetének tudható be, s e szerkezet megváltoztatásával meg is semmisíthetők a negatívumok (Mallock 1907, 5). Szocialista olvasatban ez azt jelenti, véli Mallock, hogy a gazdagok és szegények, a privilegizáltak és átlagemberek, az irányítók és irányítottak, a termelők és nem-termelők közötti megkülönböztetés – mely minden korábbi civilizáció szerves része volt – azoktól a kormányformáktól és törvényektől függ, amelyek fenntartják és szentesítik e megkülönböztetéseket. Így a szocialisták könnyen állíthatják, hogy a társadalom szerkezete racionális változtatással javítható, s ez által az egyenlőség megvalósítható.

A szocialisták szerint tehát a kormányforma és a kormányzat által meghozott törvények emberek tudatos tevékenységének eredményei. A döntéshozatal azonban csak kevesek kiváltsága volt korábban, és természetes, hogy ez irányú tevékenységük önnön érdekeiket szolgálta. E folyamatot, érvelhetnek a szocialisták, meg lehet változtatni, hiszen ha a sokaság összefog, a nép érdekének szolgálatába lehet állítani a hatalmat. Új kormányformát lehet létrehozni, és új törvények alapján lehet a társadalmat irányítani. A régi intézményrendszer az egyenlőtlenség megteremtője és fenntartója volt, az új pedig az egyenlőség megteremtője és biztosítója lesz.

A demokraták szillogizmusát a következőkben foglalja össze Mallock: a társadalom szerkezete az intézménytől függ; az intézmény megváltoztatható; következik, hogy a társadalom szerkezete emberi akarat révén megváltoztatható (Mallock 1882, 38). Ez azonban, figyelmeztet Mallock, nem empirikus ismereteken, nem komparatív elemzésen, hanem egy ok-okozati összefüggésen alapul, ezért meg kell vizsgálni annak igaz vagy hamis voltát.

Mallock szerint a szocialista doktrína értelmében az egyenlőség a javak egyenlőségére vonatkozik. Az egyenlő részesedés, vagyis az egyenlő elosztás, vallják a szocialisták, a kormányforma, illetve a kormány által meghozott döntések függvénye¹⁰. A szocialisták meg vannak győződve arról, hogy a közösség gazdagsága nem változna mennyiségi szempontból, ha *kisebb pénzürmék* mentén lenne elosztva az (Mallock 1882, 59). Lehet, hogy az elosztási arányok függnék a hatalomtól, jegyzi meg Mallock, a termelés azonban nem lehet a kormányzás függvénye.

Tulajdonképpen három tényezővel van dolgunk: *termelés, gazdagság, elosztás*. E három tényező egymáshoz viszonyulásának elemzése és sajátos értelmezése központi jelentőségű, ugyanis a szocialisták két további elvet vezetnek le belőlük: egyfelől azt fogalmazzák meg, hogy *a munka inherensen benne van az emberben*, s az ember így természeténél fogva dolgozó lény, függetlenül a külső körülményektől. Másfelől, a szocialisták arra a következtetésre jutnak, hogy *minden gazdagság forrása a munka*, vagyis, értéket csak a munka termel, ezért minden a munkást illeti¹¹.

¹⁰ Mallock kifogásolja a szocialisták azon törekvését, hogy az „egyenlőség” fogalmának jelentését leegyszerűsítik a javak elosztásának egyenlőségére. E kifogás azért érdekes és meglepő, mert épp Mallock érdeke *dekontesztálni* a fogalmat, hiszen az anyagi egyenlőség ellenében jóval meggyőzőbb érveket tud felsorakoztatni, mint például az emberi mivolt, vagy az egyetemes és egyenlő emberi értékesség elve alapján meghirdetett jogi, politikai vagy akár szociális egyenlőségekkel szemben. (A kifejezést az angol *decontesting* szóból kölcsönöztem. A poliszemikus fogalmak jelentéstartományának szűkítésére vonatkozik, a fogalom egyértelműsítése, illetve vitathatóságának csökkentése érdekében. Ezáltal az egyik vagy másik ideológia hívei növelhetik érveléseik meggyőző erejét. Ez a törekvés az ideológiák sajátossága. (Lásd Freedon 2008).

¹¹ Mallock szerint várható szocialista érvelés, hogy például egy fényűző palotát eleve nem kellett volna megépíteni, hiszen jóval igazságosabb lenne helyette ötven házat egészségesebbé, kellemesebbé tenni, mivel az méltányosabb társadalmat eredményezne. Ha azonban mégis felépül, akkor a palota kimondottan a munka

Szocialista szempontból azért is központi jelentőségű e két utolsó elv, mert egyenlőségelméletük alapjául szolgál, ugyanis, ha képességeik alapján megközelítőleg egyenlő emberek a külső körülményektől függetlenül végeznek munkát, valamint a gazdagság kizárólagos forrása a munka, ebből következik, hogy *a társadalmi jóléthez való egyenlő hozzájárulás után egyenlő részesedés illeti az embereket*.

Az előző elv értelmében, mondja Mallock, a munka tehát az ember inherens része, mivel az ember csak munkával tudja fenntartani önmagát. Annak elvégzése, állítják szocialisták, a külső körülményektől független, ezért a munkavégzésre oly biztosan számíthatunk, akár az étkezésre. Ha viszont az ember túléléséhez nélkülözhetetlen a munka, de mégis vannak olyanok, akik nem dolgoznak, vonják le a következtetést a szocialisták, a munkát végző embereknek el kell valamilyen formában látniuk azokat, akik nem dolgoznak. A dolgozók, illetve a nem dolgozók tábora képezi, Mallock szerint, azt a nagy társadalmi törésvonalat, amely szervesen beépül a szocialisták elméletébe. E törésvonal feloldható, vélik a szocialisták, hiszen ha a munkások megtagadják a nem dolgozó emberek támogatását, azaz, ha munkájuk gyümölcsét teljes mértékben megtartják maguknak, akkor a munkát nem végző osztály tagjai kénytelenek lesznek dolgozni, önmaguk ellátásáért. Ezáltal a társadalom egészét átszövő egyenlőtlenségek – melyek tulajdonképpen a munkától mentesült kevesek és az általuk ellenőrzött és érdekeik szerint uralt munkástömegek közötti egyenlőtlenség – megszüntethetők. Bármennyire is rémisztő e szocialista doktrína, szólít fel Mallock, komolyan kell kezelni, és tévességét be kell bizonyítani.

A következő – utolsóként felsorolt – elv tehát az, hogy *értéket kizárólag a munka termel*, ezért a munkást illetik a megtermelt javak. Aki nem dolgozik, mondják a szocialisták, a társadalom természetellenes osztályához tartozik, annál is inkább, mert természetes körülmények között minden ember ereje, tudása legjavát adja a munkához, ha nincs megakadályozva¹².

E tétel, mondja Mallock, lehet igaz vagy hamis, a szocialisták ezért próbatétel előtt állnak. Ha a gazdagság kizárólagos forrása a munka, hangsúlyozza Mallock, akkor el kell ismerni, hogy a javak elosztása az egyenlőség elve alapján történhet, mi több, akkor azt is be kell látni, hogy az elosztás lehet kormányzatfüggő. Ez esetben, ismeri el Mallock, a szocialisták tényerése feltartóztathatatlan, a konzervatívok pedig gyászolhatják önmagukat (Mallock 1882, 45). Ellenkező esetben viszont, a szocialistáknak kell más alapot keresniük elméletükhöz.

Ezek alapján nem véletlen, hogy Mallocknak fokozottan oda kellett figyelnie a szocialistákra. Konzervatív gondolkodóként szükségesnek érezte a „tudományos konzervativizmus” kidolgozását azért, hogy szilárd szellemi fegyverzettel tudja megcáfolni a szocializmus tévtanait. Ez annál is inkább indokolt volt Mallock számára, mivel a szigetországban semmilyen eszme nem jelentett szerinte akkora veszélyt, mint az egyre terjedő szocializmus, melynek brit változatait többek között Sidney Webb és Bernard Shaw képviselték. Mallock feladatának érezte meggyőzni konzervatív társait, illetve a társadalom minél szélesebb rétegeit a komoly veszély tényleges jelenlétéről.

E tanulmány elsősorban nem a szocializmusok elemzését tűzte célul, de mégis fontosnak tartom a brit radikálisok talán legkiemelkedőbb képviselője, Sydney Webb gondolatainak ismertetését, Mallock szemszögéből. Marx szocializmusát továbbfejlesztve Webb egy új szocializmus alapjaiból indult ki, de következtetése, véli Mallock, összecseng Marx tanaival. Az új alap azt jelenti, hogy Webb elismerte a képesség (a munka és a

eredménye, s mint ilyen, a gazdag birtokos nélkül is éppúgy létezne. Akkor, vélik a szocialisták, előnyeik miatt ne élvezhetnék azok, akik fizikai munkájuk révén felépítették a palotát? (Mallock 1882, 53-54).

¹² Ez egy igen érdekes és fontos mozzanat, hiszen a termelés, a javak és a munka viszonyát egy új dimenzióval bővíti: az emberi természettel. Nem véletlen, hogy Mallock felismerte ezt.

képesség megkülönböztetésének jelentőségéről a későbbiekben lesz szó) kimagasló szerepét a gazdagság megteremtésében, miközben Marx a fizikai munkát jelölte meg a megtermelt javak forrásaként¹³. Webb azt is elismerte ezzel, hogy egyesek termeléshez való hozzájárulása nagyobb lehet. Ezen a ponton azonban ő is meghátrál, nyugtázza Mallock, ugyanis Webb szerint „a különleges képesség vagy energia, amellyel egyesek születésüktől fogva rendelkeznek, nem érdem szerinti előny, mivel az a létükért küzdő elődöktől örökölt dolog, s ilyen értelemben, társadalmi termék...” (Webb szavait idézi Mallock 1907, 47).

Annak ellenére tehát, hogy elismeri egyesek kiemelkedő képességét és azt is, hogy az emberek nem egyformán termelnek, Webb mégis arra a következtetésre jut, mutat rá Mallock, hogy az embereknek egyenlő mértékben kell részesülniük a megtermelt gazdagságból, nemcsak azért, mert a kimagasló képességük tulajdonképpen a közösségnek köszönhetik kiválóságukat, hanem azért is, mert Webb szerint minden embernek egyformán jogában áll élvezni a megtermelt javakat. Következtetése hasonló Marx idevágó elvével, de *revizionista* szocializmusával, figyelmeztet Mallock, Webb mégiscsak gyengítette a marxi doktrínát.

A konzervativizmus mellett elkötelezett Mallock mindent megtesz egyfelől annak bizonyításáért, hogy a kontinentális szocializmus (modern demokrácia, ahogy Mallock gyakran nevezi) és az angol radikalizmus elvei hamis általánosításokból kikövetkeztetett tételek, másfelől, annak alátámasztásáért, hogy a szocialista elvek gyakorlatba ültetése káros a társadalomra nézve. Ennek egyik magyarázata, mondja Mallock, hogy a szocializmus ellene megy az individualizmusnak, hiszen ahelyett hogy sarkallná az egyént, hogy a lehető legtöbbet hozza ki magából, s az elvégzett munkájával arányos jutalmazásban részesüljön, inkább egyenlősíteni akarja az egyes egyének részesedéseit, függetlenül a hozzájárulások közötti különbségektől. Az egyént, így elsődlegesen saját igényeinek (talán kevésbé méltányos) kielégítése foglalkoztatja, nem pedig a javak hatékony megtermelése (Mallock 1908, 284).

A szocialista érvek ellehetetlenítése Mallock életművének központi célja. A szocialista tévtan támadását Mallock néhány alappillérre építi, de úgy, hogy azok egymással közvetlen összefüggésben állnak, és egy logikai láncot alkotnak. Ilyen értelemben a Mallock-i láncolat a következő lenne: az *emberek természetből adódóan különböznek egymástól*, és ez lényeges képesség- és jellembeli különbségekben nyilvánul meg. E különbségek hatására az emberekben kialakul az *egyenlőtlenség iránti vágy*, azaz egy belső késztetés vagy törekvés a kiemelkedésre (ami a társadalom haladásának hajtómotorja). A késztetés a létfenntartáshoz szükséges munkán túli munkára serkenti az embert, ami *nincs benne inherensen az emberben*, de aminek csak akkor van értelme, ha a külső körülmények kedvezőek (azaz, a munka gyümölcse visszatérül), vagyis ha reális lehetőség van a társadalmi egyenlőtlenségre. A *gazdagság forrása* ilyen értelemben *nem kizárólag a munka, hanem jóval inkább a motiváció*, amely az emberi jellem (vágyak és képességek-tulajdonságok ötvözete) és a külső körülmények eredője. Mivel *a társadalmi egyenlőtlenség szükségszerű és egyben természetes következménye az emberi jellemnek* (de egyben kihat rá), *a társadalom szerkezetének megváltoztatása nem lehet pusztán akarati kérdés*, és *az egyenlőtlenség nem számolható fel természetes keretek között, államhatalmi eszközökkel*.

Mindebből következik, állítja Mallock, hogy ha nem ismerjük el egyfelől azt, hogy a gazdasági *egyenlőség abszurditás*¹⁴, megvalósítása *természetellenes*, másfelől, hogy *az anyagi*

¹³ Arra a „tőkés érvelésre”, mondja Mallock, miszerint a megsokszorozott termelés nem a munkásnak vagy a munkának, hanem elsősorban az eszközöknek, a modern gépek hatékonyságának köszönhető, Marx azzal próbál visszavágni, hogy a gépek sem egyebek, mint a korábbi munka „köntösbe öltöztetett termékei”, vagy a munka „állandó formába öntése” (Mallock 1907, 9).

¹⁴ Az egyenlőség Mallock szerint már csak azért is abszurd, mert bármennyire is kívánatosnak tűnik egyesek számára a tulajdon egyenlősítése, azt csak egy rövid ideig lehetne megvalósítani egy általános éhínség vagy

*fejlődés és az egyenlőtlenség között közvetlen és állandó kapcsolat áll fenn, akkor az emberi civilizáció létét veszélyeztetjük*¹⁵.

A felsorolt elveket, úgy tűnik, célszerű két részre bontani. Egyfelől, *az emberek közötti képességbeli különbségek → az egyenlőtlenség iránti vágy → a társadalmi egyenlőtlenség szükségszerűsége és természetes volta*, másfelől, *a munka nincs benne természetből adódóan az emberben → a motiváció a gazdagság forrása (az egyenlőtlenség pszichológiai tényező – jellem - eredménye) → a társadalmi szerkezet nem függ az intézménytől, s változtatása nem akarati kérdés*¹⁶, olyan tengelyek, amelyek mentén egyrészt könnyebb az egyes elveket részletesen ismertetni, másrészt pedig e két tengely megkönnyíti a konzervativizmus mélyebb és átláthatóbb morfológiai elemzését. (A konzervativizmus fogalomszerkezeti elemzésre nem kerül sor a tanulmányban).

Nem mindenki ért egyet azzal a kiinduló tétellel, állapítja meg Mallock, hogy *az emberek között természet adta különbségek vannak*. Benjamin Kidd¹⁷ szerint például nem ritka, hogy a nagy találmányok egy időben több ember nevéhez is köthetők, azaz több ember egymástól függetlenül jut el az eredményhez. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy az emberek között nincs lényeges szellemi különbség. Mallock elfogadhatatlannak tartja Kidd következtetését. Ha Kidd állításával egyet értenénk, mondja Mallock, akkor a következő téves állítást is el kellene fogadnunk: „ha egy fél tucat versenyló néhány másodpercen belül ér célba, abból arra lehetne következtetni, hogy minden, járt képes ló vagy számár közel egyforma eséllyel nyerhetné meg a Derby-t, vagy a Granx Prix-t” (Mallock, 1907, 42).

Lord Macaulay¹⁸ álláspontja, hogy az emberek közötti szellemi képességek közti különbségek oly csekélyek, akár a föld felszínének egyenetlenségei, a föld tömegéhez képest, forgás közben. A csillagász el is tekinthet azoktól, amikor a föld forgásának számításain dolgozik. Mallock elismeri, hogy a csillagász számára jelentéktelen a föld felszínének domborzata, „de ebből nem következik, hogy ezek az egyenetlenségek jelentéktelen lennének a mérnök, vagy a földrajztudós számára” (Mallock, 1907, 42). Mallock itt arra próbál utalni, hogy adott kérdéseket megfelelő léptékekben kell kezelni, vagyis az emberrel, a gazdasággal, egy konkrét munkával, vagy általánosságban véve a társadalomtudományokkal foglalkozók számára a lépték nem az emberiség egésze, hanem annak egy része, adott időben és adott helyen. Az Alpok bármely hegysége, példálózik Mallock, jelentéktelen egy csillagásznak, de már igen komoly méreteket jelent egy hidat tervező mérnök számára.

rettegés pillanataiban, nem pedig a prosperitás folyamatában. Az emberi természetből adódóan, állítja Mallock, a korábbi egyenlőtlenségek újratermelődnének, de a korábbinál talán markánsabban (Mallock 1882, 15).

¹⁵ E „tétélek” olyan mértékben függenek egymástól, és hatnak egymásra, hogy nem minden esetben tűnik célszerűnek szétválasztásuk és egyenkénti bemutatásuk. Az emberek képességeik között mutatkozó egyenlőtlenség, például éppúgy kapcsolódik a motivációk közötti különbségekhez és az egyenlőtlenség iránti vágyhoz, mint amennyire oka például a társadalmi szerkezetnek, vagy mozgatórugója a gazdasági fejlődésnek. Ennek ellenére, az elvek egyenkénti bemutatását fontosnak tartom a megfelelőbb „összkép” bemutatásáért.

¹⁶ E két csoport elsője a következő szocialista érvsorozatnak lehet ellenpólusa: *Emberök közötti képességbeli egyenlőség → Az ember dolgozó lény → A társadalmi egyenlőség szükségszerűsége és természetes*. A második csoportba tartozó elvek együttese a következő szocialista érvsorozatnak lehet a reflexiója: *A gazdagság kizárólagos forrása a munka → A munkást illetik a megtermelt javak → Minden munkásnak jogában áll méltányosan részesedni a javakból* (egyformán teljesítenek, tehát egyformán kell részesedniük).

Úgy gondolom, a konzervativizmus morfológiai elemzésében is segítségünkre lehet a felsorolt elvek szétválasztása, hiszen e kettős csoportosítás segítségével jobban rá lehet mutatni, egyfelől, a szocializmus elleni konzervatív reflexióra, másfelől, a konzervativizmus *magelemeinek* védelmezésére, erősítésére. A konzervativizmus fogalomszerkezeti elemzésével kapcsolatban lásd Freedon (2008) illetve Nagy (2011).

¹⁷ Benjamin Kidd (1858-1916), angol szociológus, az 1894-ben napvilágot látott *Social Evolution* című munkájában fejtette ki ezzel kapcsolatos álláspontját.

¹⁸ Thomas Babington Macaulay (1800-1859), brit költő, történész és Whig politikus.

Nem véletlen, hogy Mallock az antiszocialista Spencert is támadja, aki szerint a társadalom „megközelítőleg azonos képességű egyének” aggregátuma (Egedy 2005, 123). Ezen túlmenően, Spencer – Macaulay-hez hasonlóan – nagyobb szerepet tulajdonít a társadalomnak az emberek formálásban, mint amennyit Mallock kész volt elfogadni. Vajon milyen drámákat írt volna Shakespeare, teszi fel a kérdést Spencer, ha nem veszi körül őt civilizált közeg, ha nem állnak rendelkezésére az őseitől átörökölt hagyományok és az elődök által állandóan fejlesztett és csiszolt angol nyelv?

Mallock elismeri, hogy a kimagasló képességgel rendelkező emberek koruk termékei, de csak bizonyos fokig, mert azért a *Lear király* semmiképp nem született volna meg Shakespeare zsenialitása nélkül¹⁹.

A kérdéssel kapcsolatos mallock-i érvelést folytathatjuk talán azzal, hogy a legalacsonyabb szintű munka (létfenntartás, vegetálási szinten tartás) nem igényel kiváló képességeket, de a barbarizmusból való kiemelkedéssel óhatatlanul megjelent egy domináns kisebbség, amelynek kimagasló szerep jutott abban, hogy megsokszorozódott a termelés (Mallock 1882, 178-179).

E hatékonyságnövekedés nem kis mértékben olyan történelmi eseményeknek is beillő találmányoknak tulajdonítható, mint például a puskapor, a gőzgép, vagy a telegráf megjelenése, de e találmányok, állítja Mallock, nem a társadalomhoz, hanem egy vagy néhány személyhez köthetők. A közvélemény is azt támasztja alá, hogy az ipari civilizáció haladása kiemelkedő képességű egyének zsenialitásának köszönhető.

Spencer szerint „mielőtt a nagy emberek átalakítják a társadalmat, a társadalom formálja őket”. Hasonlóan vélekedik Macaulay, mondván, hogy „a korszak formálja az embert, nem az ember a korszakot” (Mallock 1882, 187).

Mallock nem ért, és nem érthet egyet velük. Elismeri, hogy a társadalom valóban hat a kiemelkedő szellemiségekre, formálja őket, de kimagasló képességeiknek köszönhető, hogy a lángelmék felfedezik az igazságot, mielőtt az láthatóvá válnék a tömeg szemében. Ez ékes bizonyítéka, hangsúlyozza Mallock, e kisebbség szellemi felsőbbrendűségének.

Ha a haladás tanulmányozásában eltekinthetünk a kimagasló elméktől, amint azt Macaulay tanácsolja, akkor akár nélkülük is bekövetkezhettek volna bármely felfedezés. De milyen társadalom lett volna magától képes e felfedezésekre? Amerika felfedezésére, a gravitáció törvényének kiszámítására, állítja Mallock egyetlen társadalom se lett volna képes önmagától. Tény, hogy Kolumbusz nem élt elszigetelten, és az is igaz, hogy nem született a felfedezés gondolatával, számos körülmény segítette őt nagyszabású felfedezésében, de bármilyen elődök és körülmények is vették körül, ő maga fektetett le magának egy zseniális tervet, mert egy nagy teljesítmény világossága áradt belőle. Kolumbusz tulajdonképpen „nem korának embere, hanem korát meghaladó ember, korának nem tanulója, hanem mestere volt” (Mallock 1882, 191).

Hasonló módon, mondja Mallock, Spencer sem tudta volna megírni nagyszabású műveit, ha nem állt volna rendelkezésére a társadalomban addig felhalmozott ismeret és tudás. Közössége tehát alakította, formálta őt, de Spencer nem pusztán terméke saját társadalmának, hiszen a társadalom többsége el sem fogadta filozófiáját. Ő nem csupán egy eszköz volt, aki kiválasztatott, hogy elvégezze a munkát. Nem fogadható el az az állítás, véli Mallock, hogy akár más is lehetett volna a kiválasztott, hogy elvégezze Spencer munkáját. Ez azért képtelenség, mondja Mallock, mert Spencer hozzátette a sajátját a kapott értékhez, és éppen ez emelte őt naggyá, a meglévőhöz hozzáadott érték arányában.

¹⁹ Megjegyzendő, hogy egy igen fontos kérdéshez jutottunk: a személyes adottságok és a külső körülmények egymáshoz való viszonyához, a kettő egymáshoz viszonyított szerepéhez. E két tényező az egyén és a társadalom kölcsönös formálása körül merül fel, de Mallock a gazdagság forrását, a *motivációt* is e két dimenzió mentén értelmezi.

A felfedezők, feltalálók eredményei igazolják ezeknek az embereknek a zsenialitását. Egy találmány, véli Mallock, önmagában semmit nem változtat, amíg azt nem ültetik gyakorlatba. Egy gépet, például, meg kell gyártani, kell terjeszteni, működtetni. Olyan ismeretek elsajátításáról van itt szó, amelyre csak kevesek, a szellemileg kiválóak képesek.

A modern termelés, tehát egy igen összetett folyamat, melyhez hozzátartozik a találmány, az eredmények kivitelezése, a munka megszervezése és irányítása, és nem utolsósorban a munka elvégzése. Nem véletlen, hogy Mallock hangsúlyt fektet a *munka* (labour) és a *képesség* (ability) megkülönböztetésére e többfázisos folyamatban. Az előbbi önmaga irányítására, az utóbbi mások irányítására vonatkozik. Ez a disztinkció nemcsak a gazdagság (javak) forrásával kapcsolatos álláspontok terén fontos (a szocialisták szerint a gazdagság a *munka* gyümölcse, míg Mallock álláspontja, hogy a gazdagság elsősorban a *képesség* eredménye), hanem az emberek közötti képességbeli különbségek hangsúlyozására is, ugyanis Mallock épp arra akar figyelmeztetni, hogy a modern gazdaságban a munka megszervezése és irányítása nem a sokaság feladata, hiszen az ahhoz szükséges képességgel csak kevesek rendelkeznek. Ezek alapján vonja le a következtetést Mallock, az emberi képességek hierarchiája tényként van jelen, mi több, elengedhetetlen minden civilizált társadalom számára.

Az egyenlőtlenség természetes volta kapcsán Mallock azt állítja, hogy „a legalacsonyabb szint fölé emelkedő munka esetében a legfőbb késztetés az *egyenlőtlenség iránti vágy*.”²⁰ Igaz, hívja fel a figyelmet Mallock, vannak olyan munkák, mint például a jótékonykodás vagy valláshirdetés, amelyek természetüknél fogva nem az egyenlőségre törekedést tartják elsődleges feladatuknak, de a tudományos, illetve a termelő munka hajtóereje, még ha eltérő arányban is, az egyenlőtlenség iránti vágy.²¹

A feltaláló, a gyártó, a kereskedő, és nem utolsósorban a termelő, gazdagság után vágyik, s aki a legsikeresebb, az jut a legtöbb gazdagság birtokába. A késztetés (a gazdagság utáni vágy) és az eredmény (gazdagság elérése) két különböző dolog, megkülönböztetésük fontos, figyelmeztet Mallock, ennél azonban lényegesebb számunkra, hogy *a gazdagság utáni vágy tulajdonképpen a gazdagság forrása*, amit nyugodtan tekinthetünk, Mallock szerint, az emberi természetre vonatkozó egyetemes szabálynak.

A gazdagság iránti vágy, vagy a kiemelkedés vágya a gyakorlatban munkamegosztást eredményez, ugyanis „a különböző munkafokozatok kialakulásának oka a jutalmazások egyenlőtlensége.”²² Más szavakkal, az elvégzett munka mennyisége és minősége alapján az ember megfelelő eljárást, azaz egyenlőtlen munkáért egyenlőtlen jutalmazást vár. Azt a következtetést vonja le ebből Mallock, hogy: „minden munka....arányban áll a motiváció nagyságával, másként fogalmazva, az egyenlőtlen jutalmazás az egyenlőtlen munka oka.”²³

Az emberi természet alapvonása, hangsúlyozza Mallock, hogy az egyenlőtlenség iránti vágy, vagy a jutalmazási egyenlőtlenség hiányában az emberben nem lenne késztetés

²⁰ "All productive labour that rises above the lowest is always motivated by the desire for social inequality." (Mallock 1882, 135-136). A „legalacsonyabb szintű” vagy „legkezdetelesebb” munka, amelyre Mallock több alkalommal is utal, azt a munkát jelenti, amely a létminimumhoz - „barbár körülmények” - szükséges.

²¹ Mallock a tudományos felfedezésekhez kapcsolódó kiemelkedő elméket hozza fel példának, mondván, hogy ezek az emberek nem vágyanak nagy mennyiségű anyagi javakra, kiemelkedő társadalmi pozíciókra, de mégis fel lehet fedezni bennük a kiemelkedés vágyát. Egy tudóst, mondja Mallock, az igazság keresése és megtalálása hajtja, ha azonban egyáltalán nem lenne meg benne az elismerés és, ezáltal a hírnév vagy kiemelkedés vágya, akkor nem nagyon zavarná, ha az általa elért tudományos eredményt másvalaki nevéhez kötnék, vagy épp egy rivális kutatónak adnák át a felfedezéssel járó kitüntetést. Röviden, a felfedezés vágya mellett, állapítja meg Mallock, még a zseniben is ott van a másokhoz viszonyított kiemelkedés (azaz, az egyenlőtlenség iránti) vágya.

²² "...it follows that inequality in the reward is the cause of this rise in labour" (Mallock 1882, 230).

²³ "...all labour...is proportionate to the magnitude of the motive, or that unequal reward is the cause of unequal labour" (Mallock 1882, 227).

képességei fejlesztésére, magasabb szintű szakmai tudás elsajátítására, hiszen „ha a gazdagság nem lett volna elérhető, a kevesek zsenialitása nem bontakozott volna ki”. Ez esetben a munka megrekedne a legegyszerűbb formájánál, ugyanis „amilyen mértékben elérhető az egyenlőtlenség, olyan mértékben fejlődik és bontakozik ki a kimagasló képességűek zsenialitása; s amilyen mértékben elérhetetlen az egyenlőtlenség, olyan mértékben fojtódik le a zsenialitás.”²⁴ A zsenialitás (utalva a képességek közötti különbségekre is) és az egyenlőtlenség iránti vágy között oly szoros a kötődés, mondja Mallock, hogy a zsenialitásnak „a világ gazdasági haladására gyakorolt hatása majdnem pontosan kifejezhető e vágy mértéke alapján”²⁵

Az eddig elmondottakat a következőképpen összegzi Mallock: „*Először is, a világ személytelen haladása tekintetében elmondhatjuk, hogy e haladás a különleges adottságokkal megáldott egyéneknek tulajdonítható, s az ő hozzájárulásuk nélkül e haladás lehetetlen lenne. Másodszor, az ő hozzájárulásukra nem kerülne sor, ha az egyenlőtlenség iránti vágy nem mozgatná őket. Ehhez még hozzá kell tennünk, hogy e motiváció csak olyan társadalomban éreztetheti hatását, amelyben reális esély van a gazdasági kiemelkedésre. Következésképp, a haladás diadalmenete....kizárólag az egyenlőtlenség elvén nyugvó társadalmakban volt megvalósítható...de, bármilyen változásokat is hozott magával eddig e haladás, az emberi jellemelem úgysem változtatott az egyenlőtlenség iránti vágy tekintetében, mi több, ... e vágy egyre markánsabban mutatkozik*” a modern társadalomban.²⁶

Azonnal hozzá is teszi Mallock, hogy egyesek akár meg is kérdőjelezheti következtetését, mondván, hogy az egyenlőtlenség iránti vágyat felülírhatja egy alternatív vágy, persze megváltozott társadalmi körülmények között. A szocialisták által felkínált alternatíva az emberiség általánosságban vett jóléte iránti készlet, amit a szocialisták legalább olyan erősnek vélnek, kellő körülmények között, mint az egyenlőtlenség iránti vágyat. Tulajdonképpen, a közösségi érdek van szembeállítva az egyéni önzéssel.

Elvileg kétféle vágyalternatívával érvelhetnek a szocialisták, állapítja meg Mallock, az eredmény azonban mindkét esetben ugyanaz. Az első alternatíva a *jótekonysági* cselekedet iránti vágy, ami a közösség szolgálatára irányul, a második, pedig az *élvezet* iránti vágy, amely az emberi képességek felső határainak kipróbálása, de elsősorban nem a puszt kíváncsiság kedvéért, hanem inkább a közösség javának szolgálatáért, ami a legnagyobb elégtételt nyújthatja a képességei maximumát kipróbáló ember számára.

A jótekonyságból származó tevékenységek, mutat rá Mallock, korlátozottak, és céljuk nem a gazdagság új formáinak megteremtése, nem találmányok, újítások hatékony felhasználása, hanem a meglévő szegénységek enyhítése, a szűkölködők és betegek támogatása. A jótekonyság nem a társadalom gyarapodásához járul hozzá, nem termel, nem újít, nem az ember kreativitását fejleszti, hanem a társadalomban jelen lévő szenvedéseken enyhít.

Fontos dolgok ezek, ismeri el Mallock, de túl gyengék ahhoz, hogy a társadalom haladásában sikereket érjenek el. Ha a jótekonysági cselekedet vagy az „önkipróbálás”

²⁴ "In proportion as inequality has been possible, that genius has developed itself; in proportion as inequality has been impossible, that genius has been unapparent" (Mallock 1882, 209).

²⁵ "...its practical effect on the material progress of the world could be almost expressed in terms of that desire itself." (Mallock 1882, 209).

²⁶ "As regards, then, the impersonal progress of the world, we may consider this much to be established- firstly, that such progress is so far caused by certain gifted individuals, that without their intervention it would be impossible; and secondly, that their intervention would be impossible unless motivated by the desire for inequality; to which we must add that this desire is inoperative, except in a society in which social inequality is attainable. It follows, therefore, that all those triumphs of progress....our railways, our telegraphs, our newspaper....would have been utterly unproducible except in a society constructed on the principle of inequality....whatever changes such progress may have brought with it, it has brought no change in this respect to the human character" (Mallock 1882, 213).

élvezetének vágya erősebb lenne, mint az egyenlőtlenség iránti vágy, és, ha az előbbi kettő képezné a munka különböző szintjeinek megjelenését, akkor a minőségi szakmunkát ugyanúgy kellene fizetni, érvel Mallock, mint a szakképzetlent (Mallock 1882, 234).

Ha elfogadjuk álláspontját az egyenlőtlenség iránti vágy kérdésében, akkor világossá válik, hogy miért beszél Mallock egyetemes szabályalkotásról, ugyanis nem kevesebbet fűzhet fel erre az általános szabályra, mint azt, hogy *a jutalmazások egyenlőtlensége által szorgalmazott társadalmi egyenlőtlenség iránti vágy az emberi természetben gyökerezik, s az egyenlőtlenség forrása nem a társadalmi berendezkedésben, hanem az emberi természetben keresendő.*

A *társadalmi egyenlőtlenség szükségszerű és természetes* volta tulajdonképpen az előző két elvből vezethető le. Az egyén cselekedete, véli Mallock, kapcsolódik a cselekedet kiváltó okhoz, pontosabban, egy cselekvés általában egy készletet következménye. Akár az okból indulunk ki és haladunk a cselekvés felé, akár a cselekvést tekintjük kiinduló pontnak és tartunk az ok irányába, az *emberi jellem tudományának* egyik igazságát tárjuk fel azzal, mutat rá Mallock, hogy normális körülmények között *egy adott cselekedet egy adott jellem* (vágy és képességek ötvöze) és *külső körülmények* következménye. A jellem és a külső körülmények sajátos és szoros kölcsönösségi viszonyban állnak egymással, közvetlenül hatnak egymásra, s a kettő komplex viszonya eredményezi cselekedetet²⁷. Amint Mallock mondja, „Nem lehetünk bizonyosak abban, hogy száz év múlva még lesz egyáltalán szakmunka a világon; azt azonban magabiztosan kijelenthetjük, hogy ha lesz ilyen munka, az az egyenlőtlenség iránti váagnak lesz tulajdonítható, és akkor a társadalmi egyenlőtlenség létezni fog, hogy e vágy érvényesülhessen”.²⁸

Ezek után nem tűnik meglepőnek az a következtetés, hogy *a munka különböző szintjeinek megjelenése, valamint az ezzel járó jövedelmi egyenlőtlenség nem a társadalmi berendezkedés véletlenszerű eredménye, hanem az emberi természet szükségszerű következménye.* Amint már korábban is volt szó róla, e következmény azért is fontos, mert a pszichológiai dimenzió beemelésével Mallock alaposan megnehezíti a szocialisták dolgát, ugyanis e progresszív ideológia hívei által elképzelt radikális reform, vagy akár forradalom, jelentős mértékben felforgathatja a fennálló társadalmi rendet, megváltoztathatja az intézményi struktúrát, de a társadalmi egyenlőtlenséget eredményező emberi természetet egyetlen szocialista forradalom sem képes megváltoztatni. A szocialisták forradalmi terve, a társadalom racionális úton történő nagyszabású megváltoztatása, e reformerek egyenlősítési szándéka nem természetes, mi több, erőltetett és nem is valósítható meg civilizált társadalmi körülmények között. A szocialista egyenlőségdoktrína, mondja ki a végítéletet Mallock, nem több utópiánál.

Mindaddig, míg a tömeg nem jön rá az emberi fantázia e valótlanágára, a társadalomra leselkedő legveszélyesebb dolgok egyikével állunk szembe. Alapvető feladat, hívja fel a figyelmet Mallock, e valótlanág leleplezése, és az egyenlőség eszméjének elvetése. Amíg ez nem történik meg, addig nem beszélhetünk egészséges haladásról, természetes társadalmi fejlődésről.

Az a szocialista elv, mely szerint *az ember természetéből adódóan dolgozó lény,* vagyis azzal a természetes tendenciával rendelkezik, hogy a külső körülményektől

²⁷ Mallock 1882, 107. Már korábban is utaltam arra, hogy a jellem és külső motiváció együttesét nevezi Mallock *motivációnak*. Ennek elemzésére a későbbiekben kerül sor.

²⁸ "It will afford us no certainty that a hundred years hence there will be any skilled labour at all in the world; but it will afford us a certainty that if there will be any skilled labour, the desire for social inequality will have been the motive that produced it, and that social inequalities will be existing to make the desire operative" (Mallock 1882, 137-138).

függetlenül dolgozik, nem más, mint áltudomány, mivel a tüzetes vizsgálat épp az ellenkezőjét igazolja. „Az igazi tudomány...az embert olyan lényként kezeli, aki nem rendelkezik a munkára való természetes hajlammal, azt csak a külső körülmények hozzák ki belőle.”²⁹ Külső impulzusok nélkül az ember passzív marad, jól elvan a vegetálás szintjén. Igaz, ismeri el Mallock, a maga és családja minimális szükségleteinek kielégítéséért az ember végez valamennyi munkát, azaz „számíthatunk egy minimálisan végzett munkára”, de a „külső körülmények motiváló hatása nélkül” az ember aligha tenne ennél többet.

Adam Smith elméletére támaszkodva Mallock rámutat arra, hogy a „barbarizmus” korszakában az alapvető szükségletek előállítására volt a feladat, s a munkamegosztás azt jelentette, hogy a különböző munkákat különböző emberek végezték el, s így a változatos munkák mintegy kiegészítették egymást az alapvető szükségletek kielégítésének folyamatában.

A civilizált világban azonban a cél, emlékeztet Mallock, a létfenntartáshoz szükséges javak előállításán túl, a további termelés, a gazdasági gyarapodás. Ennek következményeként a változatosság mellett óhatatlanul megjelenik a különböző munkák közötti alá - fölé rendelési viszony, s ezzel a munkák megosztása helyett a munkák „minőségi fokozata” kerül előtérbe. A különböző szintű munkák megjelenése, állapítja meg Mallock, az egyenlőtlenségek megjelenésével jár együtt. A „kezdetleges” munkán felüli munkára való hajlam csak akkor „aktiválódik”, tehát, ha külső ösztönző tényezők vannak jelen, melyek tudatosulnak az emberben. A leghatékonyabb ösztönző tényező épp a különböző szintű munkák megjelenésével a társadalmi egyenlőtlenség léte. A munka, tehát nincs inherensen az emberben, a külső körülményektől függetlenül.

A szocialisták „tudománya” ezzel megdőlni látszik, hiszen „a körülményektől függetlenül az emberben nincs motiváció, a belső készítés hiányában az ember képtelen munkát végezni, képességei ez által semmivé lesznek..... ,s a munka ezek szerint nem lehet a gazdagság kizárólagos forrása”.³⁰ *A gazdagság, a jólét igazi forrása a motiváció, melynek külső megnyilvánulása a munka.*³¹ Erre a szétválasztásra, e két tényező (motiváció, munka) sajátos viszonyának részletes elemzésére, hívja fel a figyelmet Mallock, senki nem figyelt oda, és senki nem ismerte fel ennek igazi jelentőségét. E kapcsolat tanulmányozása a „hiányzó tudomány” alapvető feladata.

Annak bizonyítása, hogy a *motiváció a munka igazi forrása*, alapvető feladatként tételveződik, tehát Mallock filozófiájában. A feladat elvégzéséhez azonban abból a szocialista tételből indul ki, hogy a gazdagság kizárólagos forrása a (fizikai) munka, s ezért indokolt, hogy a termelő munkásnak jár minden. Mallock e tételt egy gazdasági, illetve egy természeti-pszichológiai szempontból cáfolja. Az előzőben a természet „adományaira”, illetve a kimagasló képességűek szerepére hívja fel a figyelmet, az utóbbiban pedig a motivációra összpontosít.

A termelőmunkához, mondja Mallock, alapanyagra van szükség. Ilyen értelemben, nem mondhatjuk, (a szerző példáiból merítve), hogy egy selyemruha elkészítésében a dolgozók munkájának eredménye maga a selyemhernyó. Azt sem állíthatjuk, hogy egy pompás hintóhoz szükséges alapanyag, mint a fa vagy a bőr is kizárólag a termelő munkás kézimunkájának köszönhető, s egy kastély felépítéshez szükséges kő vagy márvány sem kimondottan az ő munkájuk gyümölcse. A szocialistáknak is el kellett volna tehát ismerniük, jegyzi meg Mallock, hogy a munka nem az egyetlen forrása a gazdagságnak, ugyanis egyéb

²⁹ Mallock 1882, 82.

³⁰ "Since, apart from circumstances man can have no motive, and since apart from motive he has practically no faculties, since he is incapable of labour as a doll or as a dead fish, labour in itself is no more the cause of wealth" (Mallock 1882, 84).

³¹ "The cause is in the motives, of which labour is the outward index" (Mallock 1882, 84).

források, mint a föld, az éghajlat, a földrajzi adottságok, az ásványi anyagok is igen jelentős mértékben járulnak hozzá a termelés mennyiségéhez és minőségéhez (Mallock 1882, 49-50).

Várható érvelés a szocialisták részéről, mondja Mallock, hogy nem feladatuk az élettelen természet „adományait” elemezni, nem feladatuk annak megállapítása, hogy a természeti tényezők milyen mértékben játszanak szerepet a javak létrehozásában. Ugy vélhetik ők, hogy kizárólag az emberi tényezőket kell nekik figyelembe venniük, s e szempontok mentén kell meghatározniuk az ember által termelt javak elosztását. Ebben talán engedhetünk a szocialistáknak, mondja Mallock, azt viszont nem fogadhatjuk el, hogy a szocialisták nem teszik fel azt a kérdést, hogy vajon az egyik vagy a másik társadalmi osztály hozzájárulása, szerepe nagyobb a javak megtermelésében.

Ha a gazdaság egyetlen forrása a (fizikai) munka, akkor, teszi fel a kérdést Mallock, hová lehetne sorolni, ebből a szempontból a feltalálót, a kutatót, a tervező mérnököt, vagy a munkát megszervező és irányító vezetőt, vagyis azokat, akik nem végeznek, kívülről is fáradságosnak látszó fizikai munkát, de hozzájárulásukkal többszörösére növelték a termelés hatékonyságát és mennyiségét? (Ennek kapcsán újból felmerül a *munka* és a *képesség* megkülönböztetése, hiszen a kiemelkedő képességűek gazdagságnövelő szerepe, Mallock szerint, kimagasló).³²

Nem meglepő, hogy a pszichológiai tényezőre, a „jellem tudományára”, vagy a „hiányzó tudományra”, Mallock fokozott figyelmet fordít. Mivel a *gazdagság fő forrása a motiváció*, elvárt feladatnak tűnik a *motiváció* fogalmának részletes és pontosabb kifejtése, hogy igazán „fel lehessen használni pozitív célokra.”

A motiváció és a motiváció külső megnyilvánulásaként értelmezett munka között, véli Mallock, ok-okozati viszony áll fenn, olyannyira, hogy „minden sajátos munka megnyilvánulásának megfelel egy sajátos motiváció, és minden változás az egyikben a megfelelő változást eredményezi a másikban.”³³ A *motiváció*, Mallock olvasatában nem más, mint a *jellem és a külső körülmények* együttesének eredménye. A *jellem*, pedig két, egymástól elválasztható, de egymással szoros kapcsolatban lévő tényező, a *vágyak és a képességek (tulajdonságok)* eredője.

Mallock értelmezésében tehát három tényezővel állunk szembe: vágyak, képességek, illetve külső körülmények.³⁴ A jellemet alkotó két elem között sajátos viszony áll fenn, hiszen, ha erős a vágy, nagyobb lesz a képességek fejlesztésére irányuló késztetés, a nagyobb képesség, viszont maga után vonhatja a vágy erősödését. Különböző emberek különböző jellemmel rendelkeznek. Ennek vizsgálata során kiderül, állítja Mallock, hogy ha két, azonos képességű ember vágyai különbözőek, a munka eredménye is különböző lesz, az egyenlőtlen jutalmazás ezért indokolt. Ha két ember vágyai egyforma erősségűek, de képességbeli különbség van közöttük, az eredmény újból egyenlőtlen lesz. Ezt senki nem vitatja, állapítja meg Mallock, ezért nem is igényel további elemzést.

³² Az előbbi példánál maradva, a szerző további érvként említi, hogy egy pompás kastély felépítéséhez a munkások mellett legalább egy építész - tervezőre is elengedhetetlenül szükség van, aki kiemelkedő szaktudással tervezi meg az épületet, elsősorban a gazdagok ízlésével és szokásaival összhangban. Ilyen értelemben, mondja Mallock, a pompa, a civilizált fényűzés szerves része az arisztokrácia kultúrájának, a társadalmi elit hagyományos életformájának, és az arisztokrácia megszűntével a pompa, a fényűzés, mint a gazdagság sajátos megnyilvánulása, nem is létezne. A gazdagság egy jelentős részének tényleges forrása tehát, vonja le a következtetést Mallock, nem más, mint maguk a gazdagok (Mallock 1882, 56).

³³ "Each special manifestation of labour has its special corresponding motive, and that every difference in the one has its corresponding difference in the other" (Mallock 1882, 86).

³⁴ A tisztázás kedvéért, a *képességek* szellemi képességeket, de alapvető tulajdonságokat is jelentenek, amelyek a szellemi képességek fejlesztéséhez hozzájárulhatnak, mint például kitanulás, szorgalom, stb. A külső körülmények egyfelől azt jelentik, hogy a munka eredményeként lehetőség nyílik a jutalmazásra. Lásd Mallock példáját a börtönben lévő személyről (Mallock 1882, 68). Másfelől, Mallock az egyenlőtlen munkáért egyenlőtlen jövedelem lehetőségét érti megfelelő külső körülményeken.

A hangsúlyt elsősorban nem az önmagában vett jellemre, hanem a jellemet alkotó két tényezőnek a külső körülményekhez való viszonyára kell helyezni. Ezzel kapcsolatban állapítja meg Mallock, hogy ha a „különböző munkák kapcsán a külső körülmények nem lennének különbözőek, akkor a másik két tényező különbözőségei gyakorlatilag nem léteznének; a vágyak közötti különbség hatástalannak bizonyulna, s a képességekben mutatkozó különbség ki nem nyilvánított maradna.”³⁵ Más szavakkal, ha az emberi vágyakban és képességekben jelentkező különbségek nem lennének kamatoztathatók a külső környezetben, vagyis, ha a jellembeli különbségek nem lennének felhasználhatók, hogy profitálni lehessen belőlük, akkor a kiváló képesség, a tehetség és a szorgalom annyit eredményezne, mint a butaság, a tehetségtelenség és a lustaság. A természeti különbségek jelentősége, állapítja meg Mallock, gyakorlatilag megszűnne.

A motiváció három eleme, tehát kölcsönösen „generálja” egymást, de csak abban az esetben, ha van lehetőség a külső körülmények egyenlőtlenségére. A társadalmi egyenlőtlenség jelenléte aktiválja a motivációt, ami a maga rendjén munkavégzést eredményez, s a munka pedig gyarapítja a gazdagságot. A *motiváció* tehát a *munka igazi forrása* és, ezáltal a *gazdagság fő forrása* is.

Az a tétel, amely szerint *egy társadalom szerkezete az adott társadalom intézményeitől függ* nem más, állapítja meg Mallock, mint „a modern demokratikus szillogizmus alapvető premisszája, melynek igazságától vagy hamisságától függ a következtetés érvényessége vagy bukása”.³⁶ A szocialisták olyan általánosítással álltak elő, véli Mallock, amelyre a történelem folyamán soha sehol nem volt példa. A korábbi társadalmak tanulmányozásával, azaz tapasztalati ismeretekre támaszkodva állapítja meg Mallock, hogy e társadalmak szerkezete lényegileg megfelel Európa „jelen” társadalmainak szerkezetével. Kétpólusú társadalmakról van tulajdonképpen szó: „az egyik végen a gazdagság és a vele járó tisztelet, míg a társadalom másik végén a bizonytalanság és a viszonylagos szűkölködés állt”.³⁷ Az egyenlőtlenséget magában hordozó kétpólusú társadalmi szerkezet változó formában és mértékben nyilvánult meg, sőt, gyakran különbözőképpen értelmezték és reagáltak le, de mindezek ellenére, hangsúlyozza Mallock, rendíthetetlenül jelen volt Európa minden civilizált társadalmában.

E társadalmak intézményrendszereiben számos jelentős változás történt, de e változások nem eredményeztek lényeges változásokat a társadalmak alapvető szerkezetében. Érvelni lehet a kettő közötti szoros kötődés igaz vagy hamis volta mellett, tényként állapítható meg, azonban, hangsúlyozza Mallock, hogy a társadalmi szerkezet és az intézményrendszer közötti függőségi viszonyt soha és sehol nem lehetett kimutatni a történelem folyamán (Mallock 1882, 40). Az az állítólagos szocialista ellenérv, hogy az intézményrendszeren belül az eddigiek nem voltak megfelelő változtatások, (azokra a jövőben kell sort keríteni), éppen azt az állítást támasztja alá, mutat rá Mallock, hogy az intézmények és a társadalmi szerkezet között nincs közvetlen összefüggés.

A tapasztalati ismeretekkel történő érvelés mellett a munka és a társadalom viszonyában szerephez jutó pszichológiai tényező is komoly ellenérvként használható fel a szocialisták ellen, ugyanis, a társadalom alapszerkezete kétpólusú, és ennek forrása az emberi természetben keresendő, nem pedig az intézményrendszerben. Ebből következik, állapítja meg Mallock, hogy az intézmények megváltoztatása semmiképp nem fog olyan mértékű

³⁵ "Unless in the case of each different labour, the external circumstances of the labourers were different also, the two other differences would be practically non-existent; the difference in the desires would be inoperative, that in their capacities would be undeveloped" (Mallock 1882, 94).

³⁶ "Accordingly, that the structure of society depends on its institutions, we may call the major premise of modern democratic syllogism; and with its truth or falsehood, the conclusion stands or falls" (Mallock 1882, 38).

³⁷ "There has always at one extreme been wealth and honour, and at the other obscurity and comparative indigence" (Mallock, 1882, 39).

változást eredményezni a társadalom szerkezetében, amilyent a szocialisták óhajtanának. E változtatás nem lehet pusztán tervezésen alapuló akarati kérdés, mivel a társadalmi egyenlőtlenségeknek pszichológiai eredete is van, azaz az emberi természetben gyökereznek.

Jelen tanulmány keretei nem engedik meg, hogy a szocializmus kontinentális változatait, illetve a szigetországi radikálisok írásait részleteiben szembeállítsuk Mallock rájuk vonatkozó állításaival, s az ebből eredő érveivel. A hangsúly jóval inkább annak vizsgálatára helyeződik, hogy a „jellem tudomány” segítségével miként jut el Mallock arra a következtetésre, hogy a társadalomban jelen lévő egyenlőtlenségek igazi forrása az ember természetében keresendő, ezért a szocialisták egyenlőségre való törekedése természetellenes, mit több, abszurd.

Életművében Mallock tulajdonképpen a fennálló társadalmi rend megőrzésére törekedett, de úgy, hogy elfogadhatónak, sőt kívánatosnak tartotta a társadalom *természetes változását*. A fennállót a radikális újjal szemben Mallock nem a hagyományos konzervativizmus szellemében védelmezte, hiszen konzervativizmusába beemelte a kapitalista értékrendet, s a kettő szintézisével egyfajta „liberális” konzervatív eszmerendszert teremtett meg.

Írásai, így módon, rávilágítanak a konzervativizmus diakronitására is, hiszen a fogalom történeti íve látszik kibontakozni a burke-i szellemben felfogott konzervativizmustól (Disraeli paternalizmusán át) Mallock „liberális” konzervativizmusáig³⁸. Életműve ideológiai korkép, nemcsak azért, mert írásai bizonyos értelemben a szigetország társadalmi-politikai-gazdasági kontextusát tükrözik konzervatív szemszögből, hanem azért is, mert munkájával az egyre inkább peremre szorult klasszikus liberalizmus újraértelmezett verziójára, de elsősorban a

³⁸ A konzervativizmus átértelmezésére azért is volt szükség, véli Mallock, mert a téves tanokon nyugvó, mégis rohamos ütemben hódító szocializmus elsősorban annak köszönhetett térnyerését, hogy az eszmék közötti rivalizálásban a szocializmus támadására egy „önmagát legitimálni is képtelen idejétmúlt dogmatizmus” válaszolt (Ez a hagyományos konzervativizmusra értendő) (Mallock 1882, 22).

A fogalom jelentéstartalmának változását, a hagyományos konzervativizmus „elavultságát” igen jól érzékelteti például a hagyományos értelemben vett *arisztokrácia* mallock-i átértelmezése. Megjegyzendő, azonban, hogy idevágó gondolatai nem eredetiek, hiszen Saint-Simon az „állami-technokrata” szocialista gondolatait tartalmazó írásaiban már jóval korábban megfogalmazta, hogy az „új” társadalomban „új” elite van szükség, mely elit nem a születés, hanem a tehetség és rátermettség szerint választódik ki, s az új elit a legalkalmasabb arra, hogy a társadalmat hatékony, produktív munkára fogja.

De, nézzük Mallock gondolatait. Az *arisztokrácia*, Mallock olvasatában „nem örökölt politikai privilégiumok, címek vagy származás szerint megkülönböztetett osztályt jelent. Inkább a különleges tehetséggel és képességekkel megáldott kisebbséget jelenti, születéstől, származástól függetlenül. Az *arisztokrácia* kifejezést használtam az *oligarchia* helyett, mivel az előző nem pusztán a kevesek, hanem inkább a legjobbak és a leghatékonyabb uralmát jelenti” (*„aristocracy... has no exclusive.....reference to a class distinguished by hereditary political privileges, by titles, or by heraldic pedigree. It here means the exceptionally gifted and efficient minority.....I have chosen the word aristocracy in preference to the word oligarchy because it means not only the rule of the few, but of the best or the most efficient of the few”* (Mallock 1898, Preface).

Mallock kivételes képességű „nagy embere” nem a spenceri szociáldarwinizmus főhőse, nem a létért folytatott küzdelem bajnoka, aki szemtanúja a gyengébbek, a kiszolgáltatottabbak pusztulásának, miközben ő átörökíti kivételes génjeit a következő generációra. Mallock *arisztokratája* kiemelkedő képességeivel és teljesítményével mások boldogulásához is hozzájárul, hiszen megmutatja a gyarapodáshoz vezető utat másoknak, és a legkreatívabbak közül valóként részese a társadalom irányításának, hiszen a küzdelem már nem a társadalom egészére kiterjedő létért folyó harc, hanem a kivételes képességű kisebbség tagjai közötti küzdelem a hatalomért folytatott versenyben. Az így átértelmezett *arisztokrata* a társadalom fejlődésében, a szegényebb rétegek haladásában központi szerepet vállal. (Ezzel kapcsolatban lásd még Egedy, 2005, 124-125). A „liberális” konzervativizmus által körvonalazott társadalmi elitről van itt szó, s ez az ideológia, Mallock úgy érzi, már hatékonyabban szembe tud nézni a szellemi kihívásokkal, méltán fel tudja venni a versenyt a rivális ideológiákkal.

feltartóztathatatlanul teret hódító kontinentális és szigetországi szocializmusokra adott reflexió.

A tanulmányban szereplő valamennyi angol nyelvű szöveg magyar változata a szerző fordítása.

Felhasznált irodalom

- Bayer József (1998): *A politikai gondolkodás története*. Budapest, Osiris
- Eccleshall, Robert (1990): *English Conservatism Since the Restoration*, Unwin Hyman, London
- Egedy Gergely (2005): *Brit konzervatív gondolkodás és politika*. Budapest, Századvég Kiadó
- Freeden, Michael (2008): *Ideologies and Political Theory*, Clarendon Press, Oxford
- Greenleaf, W. H. (1983): *The British Political Tradition*, (Volume Two), Cambridge University Press, Cambridge
- Mallock, William Hurrel (1882): *Social Equality*, Richard Bentley and Son, London
- Mallock, William Hurrel (1898): *Aristocracy and Evolution*, Macmillan, London
- Mallock, William Hurrel (1907): *Socialism* (Digitized by the Internet Archive, National Civic Federation, Harvard)
- Mallock, William Hurrel (1908): *A Critical Examination of Socialism*. John Murry, London
- Nagy Levente (2011): 'The Meaning of a Concept: Conservatism' In: Dogancan Özsöl (szerk.): *Reflections on Conservatism*, Cambridge Scholars Publishing, 1-32.